नेपाली कथामा स्याङ्जा जिल्लाको योगदान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
छविलाल न्यौपाने
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर

२०६४

शोधनिर्देशक

उपप्रा.

नेपाली कथामा स्याङ्जा जिल्लाको योगदान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

छविलाल न्यौपाने

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६४

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका विद्यार्थी **श्री छविलाल न्यौपाने**ले **नेपाली कथामा स्याङ्जा जिल्लाको योगदान**शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । अत्यन्त मिहिनेतपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यप्रति म पूर्ण सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्नका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

गोविन्दप्रसाद शर्मा
उपप्राध्यापक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर
काठमाडौं

मितिः- २०६४/४/८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

मिति: २०६४/४/१३

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र **श्री छविलाल न्यौपाने**ले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **नेपाली कथामा स्याङ्जा जिल्लाको योगदान** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्न गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

	मूल्याङ्कन समिति	**हस्ताक्षर**
१.	प्रा. घनश्याम उपाध्याय (नि. विभागीय प्रमुख)	....
२.	उपप्रा. गोविन्दप्रसाद शर्मा (शोधनिर्देशक)	....
३.	कुसुमाकर न्यौपाने (बाह्य परीक्षक) (पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा)	....

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा मेरा भएका अज्ञानता र सूक्ष्मातिसूक्ष्म त्रुटिहरू पनि औंल्याइदिएर उत्सुकतापूर्वक र उचित सल्लाह दिनुहुने आदरणीय निर्देशक गुरु **श्री गोविन्दप्रसाद शर्मा** (सुकुम शर्मा) ज्यूप्रति म चिरऋणी छु । जुनसुकै बेलामा पुग्दा पनि उहाँबाट मैले राम्रो व्यवहार पाएको छु । शोधकार्यको निर्देशनसँगै मैले गहन औपचारिक शिक्षा पनि उहाँबाट पाएको महसुस गरेको छु । तसर्थ उहाँप्रति कृतज्ञतास्वरूप मैले टक्र्याउने शब्दको जति नै उल्लेख गरे पनि यहाँ अल्प नै हुनेछ । भावनामा छचल्किएका उहाँप्रतिको हार्दिक श्रद्धा र कृतज्ञतालाई सायद यी शब्दहरूले प्रकटित गराउन सकेका छैनन् जस्तो लागेको छ ।

शोधकार्यका लागिशोधप्रस्ताव स्वीकृति र निर्देशक समेत चयन गरी मलाई सहयोग गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभाग र विभागका सबै आदरणीय गुरुवरप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका निम्ति सामग्रीसङ्कलन गर्दा अत्यन्त व्यस्ततामा पनि पुस्तक, पत्रपत्रिका जस्ता आवश्यक लिखित सामग्रीलगायत मौखिक जानकारी दिई महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्नु हुने **देवीप्रसाद वनवासी, विश्वप्रेम अधिकारी**, **शिवकुमार अधिकारी**, **घनश्याम ढकाल**, **प्रेमराज लुइटेल**, **गायत्री लम्साल**, **श्याम ढुङ्गाना** आदिप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी पुस्तक, पत्रपत्रिका एवं अप्रकाशित शोधपत्रलगायतका आवश्यकसामग्रीहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने **त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय**, **पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय पुस्तकालय पोखरा र लक्ष्मीस्मृति पुस्तकालय स्याङ्जा**प्रति पनि म आभारी छु ।

स्याङ्जा जिल्लाको चिनारीदेखि लिएर साहित्यिक गतिविधि र स्याङ्जाबाट कथा लेख्ने प्रतिभाहरूलाई प्रकाशनसम्म ल्याएर शोधकार्यमा सामग्रीसङ्कलनका निम्ति भौतारिइरहन नपर्ने अवस्था सिर्जना गरिदिने **युगभाषा**, **रजस्थल** र **सगुन** पत्रिकाहरू पनि शोधकार्यका सहयोगी बनेका छन् ।

आज मलाई प्रेरित र प्रोत्साहित गर्दै शिक्षाको यस स्तरसम्म पुग्न मद्धत गर्ने मेरा जन्मदिने बुबा स्वर्गीय **घनश्याम न्यौपाने** र आमा **हरिकला न्यौपाने** लगायत कर्मदिने बुबा **यज्ञमूर्ति न्यौपाने**प्रति गहिरो आभार प्रकट गर्दै **श्री भगवती उच्च माध्यमिक विद्यालय मिर्मी ढाब स्याङ्जा**को योगदानलाई स्मरण गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययन र विश्लेषण गर्ने क्रममा सहयोग एवं सल्लाह प्रदान गर्ने साथी **कृष्णप्रसाद अधिकारी** (स्याङ्जा), **टीका पाण्डे** (गुल्मी), **सुशील न्यौपाने** (पाल्पा), **पदम रानाभाट** (स्याङ्जा) **पीताम्बर ढकाल** (पाल्पा), **विमल काफ्ले** (धनुषा), **धनञ्जय महत्तो** (सर्लाही),**रामप्रसाद पाण्डे** (गुल्मी), भाइहरू **यादव न्यौपाने** (स्याङ्जा), **विष्णु न्यौपाने** (स्याङ्जा), **प्रशान्त घिमिरे** (धनुषा), **दीपक न्यौपाने** (स्याङ्जा) आदिप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यस शोधपत्रलाई छिटोछरितो रूपमा टङ्कण गरिदिने श्री **रामकृष्ण महर्जन**लाई समेत यथेष्ट धन्यवादज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, म यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि. समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति: २०६४/०४/८
शैक्षिक सत्र:: २०६१/०६३

....

छविलाल न्यौपाने
शोधार्थी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषयसूची

पृष्ठ संख्या

_पहिलो_ परिच्छेद : शोधपरिचय **१-४**

१.१ शोधपत्रको शीर्षक १

१.२ शोधप्रयोजन १

१.३ समस्याकथन १

१.४ शोधकार्यको उद्देश्य १

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.६ शोधकार्यको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता ३

१.७ शोधकार्यको सीमाङ्कन ३

१.८ शोधविधि ४

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा ४

दोस्रो परिच्छेद : स्याङ्जा जिल्लाको परिचय **५-१३**

२.१ पृष्ठभूमि ५

२.२ नामकरण ५

२.३ भौगोलिक परिचय ७

२.४ ऐतिहासिक चिनारी ७

२.५ सामाजिक अवस्था ८

२.६ सांस्कृतिक अवस्था ९

२.७ ऐतिहासिक, धार्मिक र पर्यटकीय स्थल १०

२.८ शिक्षा तथा स्वास्थ्य १०

२.९ भाषा र भाषिका ११

२.१० पेसा/व्यवसाय १२

२.११ निष्कर्ष १३

तेस्रो परिच्छेद : स्याङ्जा जिल्लाको साहित्यिक सर्वेक्षण **१४-३९**

३.१ पृष्ठभूमि १४

३.१.१ लोकसाहित्य १४

३.१.२ अभिलेख १५

३.२ स्याङ्जामा साहित्यलेखनको आरम्भ १६

३.३ पुस्तकालय तथा पत्रपत्रिका १८

३.४ साहित्यिक संघसंस्था र पुरस्कार १९

३.५ स्याङ्जाका साहित्यकारहरूको सर्वेक्षण १९

३.६ स्याङ्जा जिल्लाका कथाकारहरू र तिनका कथाकृतिहरू ३७

३.७ निष्कर्ष ३९

चौथो परिच्छेद : स्याङ्जा जिल्लाका प्रमुख कथाकारको परिचय र तिनका कथा कृतिको अध्ययन तथा विश्लेषण **४०-९०**

४.१ कथाको परिचय ४०

४.२	कथा विश्लेषणका आधार	४१
	४.२.१ कथानक	४१
	४.२.२ पात्र वा चरित्रचित्रण	४२
	४.२.३ संवाद	४३
	४.२.४ परिवेश	४३
	४.२.५ भाषाशैली	४४
	४.२.६ उद्देश्य	४४
४.३	कथातत्त्वका आधारमा स्याङ्जाका कथाकारहरूका कथाको विश्लेषण	४५
	४.३.१ महेश्वर शर्मा	४५
	४.३.१.१ परिचय	४५
	४.३.१.२ कथाको विश्लेषण	४५
	४.३.१.३ फुटकर कथाहरू	४८
	४.३.१.४ निष्कर्ष	४९
	४.३.२ भेषजराज शर्मा	५०
	४.३.२.१ परिचय	५०
	४.३.२.२ कथाको विश्लेषण	५०
	४.३.२.३ निष्कर्ष	५२
	४.३.३ देवीप्रसाद वनवासी	५२
	४.३.३.१ परिचय	५२
	४.३.३.२ कथाको विश्लेषण	५३
	४.३.३.३ निष्कर्ष	५५
	४.३.४ जयप्रसाद पौडेल	५५
	४.३.४.१ परिचय	५५
	४.३.४.२ कथाको विश्लेषण	५६
	४.३.४.३ निष्कर्ष	५७
	४.३.५ घनश्याम ढकाल	५८
	४.३.५.१ परिचय	५८
	४.३.५.२ कथाको विश्लेषण	५८
	४.३.५.३ फुटकर कथाहरू	६४
	४.३.५.४ निष्कर्ष	६५
	४.३.६ देवेन्द्र लम्साल	६५
	४.३.६.१ परिचय	६५
	४.३.६.२ कथाको विश्लेषण	६५
	४.३.६.३ निष्कर्ष	६७
	४.३.७ शारदा शर्मा	६८
	४.३.७.१ परिचय	६८
	४.३.७.२ कथाको विश्लेषण	६८
	४.३.७.३ निष्कर्ष	७०
	४.३.८ परशुराम कोइराला	७०
	४.३.८.१ परिचय	७०

४.३.८.२ कथाको विश्लेषण ७१
४.३.८.३ निष्कर्ष ७४
४.३.९ जलेश्वर पाण्डे ७४
४.३.९.१ परिचय ७४
४.३.९.२ कथाको विश्लेषण ७५
४.३.९.३ निष्कर्ष ७६
४.३.१० सुकुम शर्मा ७६
४.३.१०.१ परिचय ७६
४.२.१०.२ कथाको विश्लेषण ७७
४.३.१०.३ फुटकर कथाहरू ७९
४.३.१०.४ निष्कर्ष ८०
४.३.११ कथाकार सुन्दर मानन्धर ८०
४.३.११.१ परिचय ८०
४.३.११.२ कथाको विश्लेषण ८१
४.३.११.३ निष्कर्ष ८३
४.३.१२ फुटकर कथा प्रकाशित गर्ने कथाकारहरू ८४
४.३.१२.१ शिवकुमार अधिकारी ८४
४.३.१२.२ विश्वप्रेम अधिकारी ८५
४.३.१२.३ हर्षराज सुवेदी 'श्रमिक' ८६
४.३.१२.४ राजेन्द्रकुमार श्रेष्ठ ८६
४.३.१२.५ अनन्त अर्याल ८७
४.३.१२.६ अर्जुनकुमार अर्याल ८८
४.३.१२.७ प्रेमराज लुइटेल ८८
४.३.१२.८ गायत्री लम्साल 'परिरोशनी' ८९
४.४ निष्कर्ष ९०

पाँचौ परिच्छेद : नेपाली कथामा स्याङ्जा जिल्लाको योगदान **९१-९४**
५.१ पृष्ठभूमि ९१
५.२ कथावस्तुमा विविधता ९१
५.३ प्रमुख कथाकारहरूको योगदान ९२
५.४ नेपाली कथाका सन्दर्भमा स्याङ्जाको योगदान ९४

छैटौं परिच्छेद : उपसंहार **९५-९७**

सन्दर्भग्रन्थसूची : **९८-१००**
परिशिष्ट १ : नेपालको नक्सामा स्याङ्जा **१०१**

परिशिष्ट २ : स्याङ्जा जिल्लाको नक्सा **१०२**

परिशिष्ट ३ : शोधपत्र प्रयोजनका लागि व्यक्तिगत फाराम **१०३**

सङ्क्षेपीकरण

सङ्क्षिप्त रूप		**पूरा रूप**
अं.	–	अंग्रेजी
अनु.	–	अनूदित/अनुवादक
ऐ.	–	ऐजन
क्र.सं.	–	क्रम सङ्ख्या
ग.सं.	–	गजलसङ्ग्रह
गा.वि.स.	–	गाउँ विकास समिति
डा.	–	डाक्टर (विद्यावारिधि)
डि.	–	डिट्ठा
त्रि.वि.	–	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ते.सं.	–	तेस्रो संस्करण
दो.सं.	–	दोस्रो संस्करण
नि.मा.वि.	–	निम्न माध्यमिक विद्यालय
नि.सं.	–	निबन्धसङ्ग्रह
ने.रा.प्र.प्र.	–	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पाँ.सं.	–	पाँचौं संस्करण
प्रा.	–	प्राध्यापक
प्रा.वि.	–	प्राथमिक विद्यालय
पृ.सं.	–	पृष्ठ सङ्ख्या
पु.ब.न.पा.	–	पुतलीबजार नगरपालिका
पू.	–	पूर्णाङ्क
वि.सं.	–	विक्रम संम्वत्
मा.वि.	–	माध्यमिक विद्यालय
सं.	–	संस्करण
सम्पा.	–	सम्पादन/सम्पादक
सा.प्र.	–	साझा प्रकाशन
स्व.	–	स्वर्गीय
....	–	केही अंश छोडिएको
/	–	अथवा